



منطق برآزنگ

معرفی کتاب منطق پایه دهم، تألیف ۱۳۹۶

سعید انواری

دانشیار فلسفه و کلام اسلامی، دانشگاه علامه طباطبائی

حال آنکه اغلب ما در شبانه‌روز با منطق سروکار داریم، چون منطق تقریباً فطری انسان است... باید سعی شود که آموزش منطق با زندگی روزانه و با آنچه که در علوم هست، یعنی با مصادیقشان انطباق پیدا کند و تنها، چیزی مجرد و خشک و انتزاعی نباشد...

به نظر من در بحث جدل، در بحث سفسطه، و برهان جالب است که انسان مثال‌های جدید پیدا کند. چون خیلی از ابرقدرت‌ها، مستکبرین و سیاستمداران با وسایل تبلیغاتی خود سفسطه‌های خیلی پیچیده‌ای می‌کنند... ممکن است آن مثال‌های قدیمی کافی نباشند، یعنی الان ما سفسطه‌های تازه‌ای را در واقع پیدا می‌کنیم.

دکتر خوانساری: چون منطق علمی است در غایت انتزاع و تجرد، و همواره گرد معقولات ثانوی دور می‌زند، طبعاً تفهیم آن از هر درس دیگر دشوارتر است. ... برای کاستن از دشواری و «تعقید»^۴ آن می‌توان نکات زیر را به کار بست:

۱. تا آنجا که ممکن است به جای اینکه مطلب را با تعریف آغاز کنند، و سپس مثال بیاورند، ابتدا با مثال آغاز کنند و به شیوه استقرا دانش‌آموز را از جزئی به کلی برسانند.

۲. توصیه می‌شود از روش استفهامی سقراطی استفاده شود. یعنی معلم سعی کند محصل خود

سی سال پیش از این، دکتر محمد خوانساری در دو مصاحبه، به مشکلات و نیازهای کتاب درسی منطق دبیرستان اشاره کرده است که این نکات در تألیف کتاب جدید منطق مورد توجه قرار گرفته‌اند. در اینجا خلاصه‌ای از سخنان ایشان را بیان می‌کنیم:

دکتر خوانساری: اشکالی که متأسفانه در کار ضبط منطق وجود دارد، این است که کتاب‌های نوشته شده در این رشته غالباً یکنواخت و تکراری‌اند. مثلاً برای «عرض خاص» همه جا مثال «ضاحک» و برای «فصل» همه جا «مثال ناطق» را آورده و می‌آورند... هر چه این قبیل مثال‌ها متعدد باشند، مسلم است که برای شخص دانش‌آموز مفهوم روشن‌تری پیدا می‌کند.

اخیراً روش جالبی در خصوص بسیاری از علوم و مخصوصاً صرف و نحو رایج شد و آن این است که به‌طور کلی با مثال شروع می‌کنند. یعنی به جای اینکه در آغاز به تعریف مبتدا و خبر پردازند، مثال را می‌آورند و بعد از روی مثال قاعده را استخراج می‌کنند. حق این است که در منطق و سایر علوم نیز چنین روشی اتخاذ شود تا از حالت یکنواختی بیرون بیایند.

در عین حال باید توجه داشت به اینکه منطق خیلی انتزاعی است... در وهله اول چنین به‌نظر می‌رسد که منطق چیزی است آسمانی و ملکوتی،

جواب را بیابد. و بنابراین پیوسته باید در سخن لحن پرسش داشته باشد و گاه آخر جمله را ذکر نکند و بگذارد دانش‌آموزان خود آن را کامل کنند. مثلاً در بحث «دلالت الفاظ» می‌گوید: وقتی لکه‌ای به لباس من می‌افتد و من می‌گویم لباسم کثیف شد، «لباس» در این جمله چگونه دلالتی دارد؟ مطابقت یا تضمن یا التزام؟

با این روش دیگر معلم گوینده‌ای نیست که خود از ابتدا رشته سخن را به دست بگیرد و متکلم وحده باشد و دانش‌آموزان هم ساکت و منفعل باشند. بلکه نوعی مکالمه جمعی برقرار می‌شود. دانش‌آموز به جای پذیرا بودن صرف، خود فعال و همکار معلم است و به جای اینکه معلم مطلب را آماده و ساخته و پرداخته تحویل محصل دهد، سعی می‌کند آن را از درون محصل استخراج کند. به این ترتیب کلاس گرم و زنده و پرنشاط می‌ماند و دیگر محصلی چرت نمی‌زند یا در خواب و رؤیای در بیداری فرو نمی‌رود. ذهن محصل پیوسته بیدار و درجنب‌وجوش است و چون خود جواب را می‌یابد، حس اعتمادبه‌خویشتن نیز در او تقویت می‌شود. به استعداد خود امیدوار می‌شود و قدرت استنباط و تفکر در او نیرو می‌گیرد.

۳. چون درس منطق طبیعتاً خشک و جامد است، دبیر محترم می‌تواند با چاشنی زدن مطالب دیگر به مطالب منطقی، از جمود و خشونت آن بکاهد. با آوردن نکته‌ای یا داستانی کوتاه یا طنزی و لطیفه‌ای، بیان خود را رونق بخشد. معلم می‌تواند یکی دو حکایت خنده‌آور ذکر کند تا کلاس را مسرت‌بخشد... چون انسان به قول **برگسن** حیوان مضحک است، در علوم انسانی می‌توان به فراوانی مطالب کمدی ایراد کرد. همچنین در مبحث عکس، تناقض، اشکال قیاس و موارد دیگر، غیر از مثال‌های جدی علمی، می‌توان مثال‌های خنده‌آور نیز آورد.

همچنین گاه با ذکر شعری مناسب می‌توان به کلاس روح و حال داد... کسانی که درک محضر درس مرحوم فاضل **تونی** و مرحوم **سیدمحمد کاظم عصار** (رحمة الله علیهما) را کرده‌اند، می‌دانند که کمتر جلسه درس آنان بدون طنز و طبیعت‌پایان می‌یافت.

روی برهان و سفسطه و اقسام آن هر چه تأکید بورزند، جا دارد. چون در زمان ما سفسطه‌های جدیدی به‌وجود آمده‌اند که شاید در دوران گذشته کمتر به‌کار می‌رفته‌اند و همین سفسطه‌ها ممکن است موجب فریب و اغوای

افراد می‌شود. از این رو باید همه آن‌ها با حوصله و به نحو مستوفی مورد تحلیل و نقد قرار گیرند.

رویکردهای جدید کتاب منطق

۱. **فعالیت محوری:** در این شیوه درس با پرسش آغاز می‌شود و از معلومات اولیه دانش‌آموزان برای آموزش مطالب درس استفاده می‌شود. در این روش، هدف از طرح سؤال از دانش‌آموزان این نیست که خودشان همه مطالب را کشف کنند؛ چرا که این کار در فرصت محدود کلاس و سطح علمی متفاوت دانش‌آموزان امکان‌پذیر نیست. بلکه هدف درگیر کردن ذهن دانش‌آموزان با مطالب درسی و استفاده از داشته‌های ایشان در جهت تفهیم درس است.

۲. **آغاز کردن درس‌ها با مثال:** دبیران با تجربه معمولاً درس را با چند مثال شروع و در نهایت تعریف اصطلاحات را بیان می‌کنند. در کتاب منطق نیز از این شیوه استفاده شده است. در انتخاب مثال‌ها تلاش شده است از مطالبی استفاده شود که برای دانش‌آموزان ملموس و کاربردی باشند.

۳. **ارائه مطالب کمک آموزشی:** در رویکرد قدیمی به کتاب‌های درسی، کتاب تنها ارائه‌کننده محتوای آموزشی یک درس بود و موارد جنبی و تکمیلی درس بر عهده دبیران قرار داشت. در کتاب جدید منطق، در مجموع، ۳۵ صفحه به حکایت، طنز، تصویر، مطالب جنبی و کمک‌آموزشی، اطلاعات عمومی مرتبط با درس و ... اختصاص یافته است. یعنی اموری که معمولاً دبیر با تجربه به‌طور طبیعی از آن‌ها استفاده می‌کند، اما این بار موارد مذکور در اختیار همه دبیران قرار گرفته است. این موارد در امتحان مورد سؤال قرار نمی‌گیرند و دبیران می‌توانند به سلیقه خود و سطح کلاس، از آن‌ها استفاده کنند تا کلاس منطق از حالت خشک و کسالت‌بار، به کلاسی پرتحرک و شاداب تبدیل شود. تجربه نشان داده است که دانش‌آموزان به مطالب غیر امتحانی توجه می‌کنند و آن‌ها را می‌خوانند.

۴. **نگاه کاربردی به مباحث:** این کتاب کوشیده است منطق را به‌صورت کاربردی آموزش دهد و نشان دهد که هر یک از مباحث منطقی برای جلوگیری از کدام خطای ذهنی بیان شده‌اند. بدین سبب بحث مغالطات به‌صورت بحثی ضمیمه‌ای در انتهای کتاب مطرح نشده، بلکه در هر مبحث به مغالطه مرتبط با آن نیز پرداخته شده است.

۵. **استفاده از جلوه‌های بصری:** به کمک

این کتاب
کوشیده
است منطق
را به‌صورت
کاربردی
آموزش دهد
و نشان دهد
که هر یک از
مباحث منطقی
برای جلوگیری
از کدام خطای
ذهنی بیان
شده‌اند

درس‌های مرتبط با یکدیگر در یک بخش قرار گرفته‌اند. بدین ترتیب کتاب به هفت بخش تقسیم شده است تا ارتباط میان درس‌ها و سیر منطقی کتاب بهتر مشخص شود. در ابتدای هر بخش، از تصویر یکی از منطبق دانان و عباراتی از وی استفاده شده است

عکس، نقاشی، کاریکاتور، گرافیک و با استفاده از رنگ‌های متفاوت، سعی شده است محیطی جذاب‌تر در کتاب ایجاد شود. همچنین از دیاگرام، جدول و دسته‌بندی و نمایش تصویری برخی از مفاهیم، در آموزش مطالب استفاده شده است.

۶. همراه بودن درس‌ها با تمرین: پس از هر قسمت از درس، تمرینی برای تثبیت مطالب در ذهن دانش‌آموزان طراحی شده که لازم است در کلاس بررسی و حل شوند تا دانش‌آموزان دریابند که آن قسمت از درس، به چه هدفی تدوین شده است و مطلب اصلی آن چیست. همچنین بین سه تا پنج تمرین تکمیلی در انتهای هر درس قرار دارد که بهتر است دانش‌آموزان آن‌ها را در منزل حل کنند و در جلسه بعد به کلاس بیاورند. در کتاب‌های قبلی منطق نیز تمرین وجود داشت، اما این بار سعی شده است تا هر مبحث با یک تمرین پایان یابد تا علاوه بر تثبیت مطلب در ذهن دانش‌آموزان، برای ایشان مشخص باشد که از هر مبحث چه نوع سؤالی پرسیده خواهد شد و انتظار ما از ایشان در چه حدی است.

۷. استفاده از مطالب و روش‌های جدید در آموزش منطق سنتی: علوم متفاوت همواره در حال پیشرفت هستند. در طول سالیان گذشته، علم منطق نیز در هر دو شاخه منطق قدیم و منطق جدید رشد کرده است. در این کتاب از برخی از شیوه‌ها و روش‌های نو در آموزش منطق قدیم استفاده شده است که نباید آن‌ها را با منطق جدید و خارج شدن از چارچوب منطق قدیم اشتباه گرفت. در کتاب معلم، این شیوه‌ها که ممکن است برای برخی از دبیران تازگی داشته باشند، آموزش داده شده و در کلاس‌های ضمن خدمت مورد تأکید قرار گرفته‌اند. این موارد عبارت‌اند از:

۱. شیوه «دامنه مصادیق» در بررسی اعتبار استدلال‌ها. این شیوه تنها سه شرط مشابه را برای هر یک از چهار شکل قیاس در نظر می‌گیرد و نیازمند در نظر گرفتن استثنا در شکل سوم و چهارم نیست.

۲. امروزه مراد از اصطلاح استقرار در وهله نخست همان «استقرای ناقص» است. در کتاب جدید منطق، استقرای همواره به معنای استقرای ناقص به کار رفته و به استقرای تام به صورت کادر ستاره‌دار اشاره شده است. در کتاب‌های منطق قدیم، همواره استقرای تام نوعی قیاس به شمار آمده است. بدین سبب کتاب جدید

منطق نیز تنها بر استقرای ناقص تأکید کرده است.

۳. «استنتاج» که بهترین تبیین معرفی شده است، نوعی استقرا به شمار می‌آید و کاربرد زیادی در علوم گوناگون دارد.

۴. شیوه بحث «تفکر نقادانه» (سنجشگری در تفکر). این بحث بسیار مختصر در کتاب مطرح شده است، چرا که اصولاً تمامی کتاب منطق آموزش تفکر نقادانه است. امروزه کتاب‌های بسیاری با عنوان تفکر نقادانه منتشر می‌شوند که اکثر آن‌ها به انواع جدید مغالطات در منطق قدیم توجه دارند.

۸. پرهیز از به کار بردن اصطلاحات و تعریف‌های غیر ضروری: یک معلم ریاضی را در نظر بگیرید که در امتحان خود، به جای پرسیدن سؤال در مورد نحوه گرفتن انتگرال، تعریف انتگرال را پرسیده است! گرچه برای فهم اصطلاحات نیازمند دانستن تعریف آن‌ها هستیم، اما در علوم کاربردی، استفاده از مفاهیم بیشتر از حفظ کردن تعریف‌های آن‌ها اهمیت دارد. از آنجا که منطق علمی آلی است و کتاب جدید نیز با رویکرد کاربرد منطق در زندگی نوشته شده است. لذا سعی شده است تا مثلاً بر تشخیص قضیه و قیاس معتبر تأکید شود و نه بر حفظ کردن تعریف آن‌ها.

این مطلب بدین معنا نیست که بدون ذکر توضیحات لازم از دانش‌آموزان توقع داشته باشیم که مسائل منطقی را حل کنند. چنان که می‌دانیم، «تعریف» با «ملاک» تفاوت دارد. برای مثال، تعریف اسید یک چیز است و ملاک تشخیص آن در آزمایشگاه (مثلاً به کمک کاغذ تورنسل) چیز دیگری است. در کتاب جدید منطق بیشتر از آنکه بر تعریف مفاهیم تأکید شده باشد، بر ملاک تشخیص آن‌ها تأکید شده است. گرچه در موارد لازم، تعریف آن‌ها نیز بیان شده است.

نگاهی به قسمت‌های متفاوت کتاب

۱. درس‌های مرتبط با یکدیگر در یک بخش قرار گرفته‌اند. بدین ترتیب کتاب به هفت بخش تقسیم شده است تا ارتباط میان درس‌ها و سیر منطقی کتاب بهتر مشخص شود. در ابتدای هر بخش، از تصویر یکی از منطبق دانان و عباراتی از وی استفاده شده است.

۲. در ابتدای هر یک از هفت بخش کتاب، صفحه‌ای با عنوان «در این بخش چه می‌خوانیم» در نظر گرفته شده است که پیش

در برخی از تمرین‌ها و مطالب، میان کتاب منطق و سایر کتاب‌های درسی پایه دهم ارتباط برقرار شده است. همچنین در موارد متفاوت، به کتاب‌های سال‌های قبل و بعد پایه دهم نیز ارجاعاتی داده شده است تا مفاهیم منطقی از طریق شبکه مفهومی، بهتر در ذهن دانش‌آموزان تثبیت شوند

استثنایی: درس نهم (قضیه شرطی و قیاس استثنایی).

بخش هفتم: (منطق کاربردی): درس دهم (تفکر نقادانه).

سیر مباحث کتاب تصویر ارتباط بخش‌های کتاب با یکدیگر درج شود نگاهی به طرح روی جلد

در کتاب جدید منطق، بر تشخیص مغالطات و تمایز میان تعریف و استدلال‌های اشتباه از صحیح تأکید شده است. در تصویر روی جلد بخشی از طبیعت که نماد واقعیت خارجی است، به وسیله نقطه‌چین‌های قرمز از تصویر آن در آب که نمادی از شبه واقعیت و خطای ذهنی است، متمایز شده است. کلمه منطق نیز با طراحی حروف به کار رفته در آن و نحوه چرخش آن، تداعی گر لنز یک دوربین است که باعث وضوح بیشتر آنچه می‌بینیم شده است. لذا در مجموع تصویر روی جلد بیانگر وضوح و تمایز است که دو هدف مهم منطق به شمار می‌آیند.

دلیل دیگر انتخاب این تصویر، آرامش‌بخش بودن منظره آن و تنوعی در طراحی جلد‌های کتاب منطق است که معمولاً از نیم‌رخ یک انسان و یا تصویر چند منطق‌دان در آن‌ها استفاده شده است. عبارت پشت جلد نیز از سخنان استاد شهید مرتضی مطهری در مورد اهمیت و ابزاری بودن علم منطق اقتباس شده است.

حجم کتاب

مطالب اصلی کتاب در ۱۰ درس و ۵۴ صفحه تدوین شده‌اند که در مجموع، ۲۱ صفحه تمرین کلاسی و تمرین تکمیلی برای فهم بهتر دانشجویان به آن اضافه شده است. چنان‌که ذکر شد، بخش‌هایی از این کتاب به‌منظور مطالعه آزاد تدوین شده‌اند. این بخش‌ها که عناوین بخش‌ها، صفحات «آنچه در این بخش می‌خوانیم»، حکایت‌ها، کادرها، ستاره‌دار و تصاویر اضافه شده به کتاب را شامل می‌شوند، ۳۹ صفحه کتاب را به خود اختصاص داده‌اند.

انتقال کتاب به پایه دهم و لوازم آن

کتاب منطق در سال ۱۳۹۵ از سال سوم دبیرستان به پایه دهم (دوم متوسطه) منتقل شد. لذا لازم بود تفاوت سنی دانش‌آموزان را در

از ورود به مباحث اصلی درس، چشم‌اندازی از مطالب آن‌ها را به دانش‌آموزان نشان می‌دهد. ۳. در کتاب از چندین حکایت استفاده شده است تا جذابیت بیشتری به مطالب کتاب داده شود.

۴. به هر درس، کادری با علامت ستاره افزوده شده که هدف آن‌ها دادن اطلاعات بیشتر به دانش‌آموزان و نشان دادن کاربرد وسیع منطق در زندگی و علوم گوناگون است. برخی از این موارد عبارت‌اند از: تاریخچه منطق و سیر گسترش آن؛ پارادوکس دروغ‌گو؛ آشنایی با منطق جدید؛ الکترونیک و مدارهای منطقی؛ راهبرد مواجهه با مغالطات در زندگی.

۵. در برخی از تمرین‌ها و مطالب، میان کتاب منطق و سایر کتاب‌های درسی پایه دهم ارتباط برقرار شده است. همچنین در موارد متفاوت، به کتاب‌های سال‌های قبل و بعد پایه دهم نیز ارجاعاتی داده شده است تا مفاهیم منطقی از طریق شبکه مفهومی، بهتر در ذهن دانش‌آموزان تثبیت شوند.

۶. زایشگاه منطق را مغالطات دانسته‌اند و منطق اصولاً برای مبارزه با خطای ذهن پدید آمده است. لذا سعی شده است بحث مغالطات که می‌توان آن را کاربرد مباحث منطقی دانست، به‌صورت برجسته در هر درس مطرح و نشان داده شود که یادگیری هر بحث منطقی چه کمکی به جلوگیری از خطای اندیشه می‌کند. بدین ترتیب در مجموع ۲۰ مغالطه پرکاربرد در کتاب مطرح شده‌اند.

فصل بندی کتاب

کتاب از هفت بخش و ده درس به شرح زیر تشکیل شده است:

بخش اول: منطق و مباحث آن، درس اول: منطق، ترازوی اندیشه

بخش دوم: روابط عوالم ذهن، زبان و خارج، درس دوم: لفظ و معنا و درس سوم: مفهوم و مصداق

بخش سوم: تعریف، درس چهارم: انواع و شرایط تعریف

بخش چهارم: آشنایی با قضیه و استدلال، درس پنجم: انواع قضیه و استدلال: تمثیل، استقرا و قیاس

بخش پنجم: قضایای حملی و قیاس اقترانی، درس ششم: قضیه حملی، درس هفتم: احکام قضایا و درس هشتم: قیاس اقترانی.

بخش ششم: قضایای شرطی و قیاس

درس منطق
بیش از هر چیز
به درس ریاضی
شباهت دارد تا
به درس ادبیات.
در نتیجه
تدریس آن به
شیوهٔ روخوانی
صحیح نیست.
بهتر است هر
درس با سؤالات
مطرح در
ابتدای آن آغاز
شود و حداکثر
همین بخش
از روی کتاب
خوانده شود

نظر بگیرند و محتوای کتاب در مواردی ساده‌تر شود. بدین منظور برخی از مباحث حذف شدند. همچنین تفاوت دیگر کتاب منطق در پایهٔ دهم با سال سوم دبیرستان در این است که دیگر منطق در کنار فلسفه تدریس نمی‌شود و دانش‌آموزان هیچ ذهنیتی از مباحث فلسفی ندارند. این امر باعث شده است، از یک طرف طرح برخی از مباحث فلسفی در کتاب منطق با دشواری همراه شود، و از طرف دیگر، این فرصت به وجود آید که منطق برای استفاده در همهٔ رشته‌ها نوشته شود و نه تنها برای استفاده در فلسفه. این امر باعث شدند برخی از مباحث فلسفی در منطق، به ناچار یا از کتاب حذف شوند و یا به صورت مطالعهٔ آزاد ارائه شوند تا ان شاءالله در تدوین کتاب جدید فلسفه، این مباحث در صورت نیاز به کتاب فلسفه اضافه شوند. این مباحث عبارت‌اند از:

بحث ذاتی و عرضی: بحث ذات و ذاتیات بحثی فلسفی است که تجربهٔ دبیران نشان داده است، تفهیم آن به دانش‌آموزان کمی دشوار است. حتی اگر در تدریس و تفهیم آن دچار مشکل نشویم، معمولاً در تشخیص ذاتیات اشیا با مشکل مواجه می‌شویم. در نهایت هم مجبور می‌شویم که بگوییم تشخیص ذاتیات دشوار است و بر عهدهٔ منطق‌دان نیست، بلکه تشخیص ذاتی هر شی با متخصص آن رشته است! به عبارت دیگر، مطلبی را آموزش می‌دهیم که نمی‌توانیم برای آن مثال ملموسی به جز ناطق برای انسان و سه ضلع داشتن برای مثلث ذکر کنیم! همین مطلب نشان می‌دهد که این بحث اصولاً فلسفی است و نه منطقی. اما چرا این مبحث در کتاب منطق ذکر می‌شود؟

علت طرح ذاتی در منطق، استفاده از آن در تعریف به حد و به رسم است. اما مجدداً هنگامی که به مرحلهٔ کاربرد این تعریف‌ها می‌رسیم، متوجه می‌شویم که اولاً حیطةٔ کاربرد این تعریف‌ها در فلسفه است، و ثانیاً تمامی تعریف‌ها تعریف به رسم هستند! به عبارت دیگر، یادگیری این مباحث فایدهٔ عملی ندارد! در نتیجه در کتاب جدید منطق سعی شده است، براساس تعریف ارسطویی جنس و فصل، مبحث تعریف به نحوی مطرح شود که هم شامل تمامی علوم و رشته‌های متفاوت باشد و هم در فلسفه به کار آید. بدین منظور از جنس (که به یونانی به معنای امر عام است) و فصل (یعنی وجه ممیزه) در تعریف استفاده شده است.

بدین ترتیب دانش‌آموزان یاد می‌گیرند که همهٔ مفاهیم حقیقی، اعتباری، فلسفی، روان‌شناسی و ... را می‌توان تعریف کرد. سپس در کادری جنبی به ایشان تذکر داده شده است که اگر امر عام و وجه ممیزه‌ای که استفاده می‌کنند، اموری ذاتی باشند، تعریف شما را تعریف حقیقی می‌نامند و آن را به حد و رسم تقسیم می‌کنند که البته این مطلب بیشتر در درس فلسفه مفید است. دبیران نیز بدون درگیر شدن با مبحث فلسفی ذاتی و عرضی، و بدون محدود کردن خود به شیوهٔ تعریف حدی که رشته‌های غیرفلسفه کاربرد ندارد، ابزاری در اختیار دانش‌آموزان خود قرار می‌دهند که در همهٔ رشته‌ها کاربرد دارد.

بحث برهان ان و لم: چنان‌که می‌دانیم، «برهان ان» حرکت از معلول به علت است و «برهان لم» حرکت از علت به معلول. این بحث مهم بدون بحث در مورد علیت و معلول و قاعدهٔ ضرورت قابل طرح نیست. لذا این مبحث به کتاب فلسفه منتقل شده است.

بستهٔ آموزشی منطق

بستهٔ آموزشی منطق از موارد زیر تشکیل شده است:

• کتاب منطق پایهٔ دهم

• کتاب راهنمای دبیران منطق

• فیلم توصیه‌های آموزشی برای کتاب منطق (کلاس‌های غیرحضوری آموزش ضمن خدمت)

شیوهٔ پیشنهادی برای تدریس کتاب

شیوهٔ پیشنهادی استفادهٔ رفت و برگشتی از کتاب است. درس منطق بیش از هر چیز به درس ریاضی شباهت دارد تا به درس ادبیات. در نتیجه تدریس آن به شیوهٔ روخوانی صحیح نیست. بهتر است هر درس با سؤالات مطرح در ابتدای آن آغاز شود و حداکثر همین بخش از روی کتاب خوانده شود. سپس دبیر منطق به کمک تختهٔ کلاس مطالب درسی را توضیح دهد. در ادامه با مراجعه به کتاب، تمرین‌های داده شده در کلاس حل شوند. دبیر می‌تواند پس از اتمام تدریس و حل تمرین‌های هر قسمت، بخش‌های مهم کتاب را از روی آن برای دانش‌آموزان شرح دهد. مطمئناً استفاده از شیوهٔ روخوانی کامل کتاب دبیران را با مشکل کمبود وقت مواجه خواهد کرد و البته این شیوه از شادابی و تحرک کلاس خواهد کاست.



کتاب راهنمای دبیران منطق

در کنار کتاب منطق کتاب، راهنمایی برای دبیران تدوین شده است که می‌تواند در تدریس مطالب کتاب سودمند باشد. نکته مهم در این کتاب تعیین حدود و ثغور مباحث مطرح شده در کتاب است تا از بحث‌های دامنه‌دار و بالاتر از سطح دانش‌آموزان جلوگیری شود. در برخی از مباحث منطقی، همانند بسیاری از علوم بشری، اختلاف‌نظر وجود دارد. این امر به خودی خود مذموم نیست و عامل اصلی پیشرفت علوم است. اما درگیر شدن دبیران و دانش‌آموزان در این اختلافات باعث می‌شود ساعت‌های بسیاری از کلاس‌های ضمن خدمت و بحث‌های کلاسی به این امور اختصاص یابند که شاید بهتر باشد آن‌ها را به کلاس‌های دانشگاه محوّل کرد. لذا در کتاب راهنمای دبیران دقیقاً مشخص شده است که حدود بحث چیست، ملاک تشخیص کدام است و سطح سؤالات باید در چه حدی باشد. امید است با اتخاذ این شیوه دیگر نگران پرسیدن سؤالات بالاتر از سطح کتاب و یا سؤالات بی‌فایده توسط مؤسسات آمادگی کنکور نباشیم. با ارتباط ایجاد شده میان دفتر تألیف و سازمان سنجش، به همکاران محترم اطمینان می‌دهیم که در کنکور سراسری حدود تعیین شده کاملاً رعایت خواهد شد و در صورتی که در تست‌های مؤسسات آمادگی کنکور به مواردی خارج از حیطه تعیین شده مواجه شدید، به دانش‌آموزان تذکر دهید که این موارد در کنکور پرسیده نخواهند شد.

نگاهی مختصر به تاریخچه کتاب منطق دبیرستان

کتاب منطق نخستین بار در سال ۱۳۵۱ برای سال ششم رشته طبیعی و ریاضی در ۲۰۳ صفحه و برای رشته ادبی در ۵۹۲ صفحه توسط دکتر علی‌اکبر سیاسی تألیف شد. منطق رشته ادبی شامل شش بخش به این شرح بود: روان‌شناسی، زیبایی‌شناسی، منطق، روش‌شناسی، علم و اخلاق. در سال ۱۳۵۶ کتاب منطق تغییر کرد و برای سال چهارم رشته اقتصاد اجتماعی در

دو مجلد «فلسفه و منطق ۱ و ۲» توسط محمد فاضل‌نیا تألیف شد که بخش اول آن از میانی فلسفه دکتر علی‌اکبر سیاسی اخذ شده بود. همچنین برای رشته فرهنگ و ادب، کتاب «منطق و علم اخلاق» توسط عبدالرحیم نبهی (بخش منطق صوری و علم اخلاق) و فریدون حقیقی (بخش منطق عملی) تألیف شد.

در سال ۱۳۵۹ کتاب منطق در سال چهارم رشته فرهنگ و ادب و اقتصاد اجتماعی تغییر مختصری کرد و بخش منطق صوری آن از کتاب سابق تألیف عبدالرحیم نبهی و بخش منطقی عملی (روش‌شناسی) آن از کتاب «فلسفه در ایران»، نوشته دکتر سیدجلال‌الدین مجتبی‌وی اخذ شد.

در سال ۱۳۶۰، کتاب منطق در سال چهارم رشته فرهنگ و ادب و اقتصاد اجتماعی توسط سیدجلال‌الدین مجتبی‌وی تألیف شد که دارای دو بخش منطق صوری و منطق عملی (روش‌شناسی) بود.

در سال ۱۳۶۲، بخش منطق توسط دکتر محمد خوانساری و بخش منطق عملی (شناخت روش علوم) توسط دکتر سیدجلال‌الدین مجتبی‌وی تألیف شد.

در سال ۱۳۶۷، دکتر محمد خوانساری کتاب را تجدیدنظر و آن را تکمیل کرد و قسمت منطق عملی آن حذف شد. کتاب تا سال ۱۳۷۳ به همان شکل در سال چهارم تدریس شد.

با تغییر نظام آموزشی به نظام جدید، در سال ۱۳۷۴، کتاب منطق دکتر محمد خوانساری از سال چهارم به سال سوم رشته ادبیات و علوم انسانی و علوم و معارف اسلامی منتقل شد.

در سال ۱۳۸۸، کتاب منطق توسط دکتر روح‌الله عالمی تألیف شد که تا سال ۱۳۹۴ در سال سوم متوسطه تدریس شد.

در سال ۱۳۹۵، با تغییر مجدد نظام آموزشی، این کتاب به پایه دهم (سال دوم متوسطه) انتقال یافت و قسمت‌های مختصری از آن حذف شد.

در سال ۱۳۹۶، کتاب جدید منطق در پایه دهم رشته ادبیات و علوم انسانی و علوم و معارف اسلامی تألیف شد.

کتاب منطق نخستین بار در سال ۱۳۵۱ برای سال ششم رشته طبیعی و ریاضی در ۲۰۳ صفحه و برای رشته ادبی در ۵۹۲ صفحه توسط دکتر علی‌اکبر سیاسی تألیف شد

پی‌نوشت‌ها

۱. بخشی از مصاحبه کیهان فرهنگی در سال ۱۳۶۶ با دکتر محمد خوانساری؛ تجدید چاپ شده در: خوانساری‌نامه: شرح احوال، آثار و مجموعه مقالات استاد فقید دکتر محمد خوانساری (۱۳۹۰). به کوشش احمد کتابی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران. ص ۶۷۰-۶۴۱.
۲. بخشی از مصاحبه رشد معارف در سال ۱۳۶۷ با دکتر محمد خوانساری؛ تجدید چاپ شده در: خوانساری‌نامه، ص ۶۸۴-۶۷۱.
۳. پیچیده کردن سخن و دشواری گویی.